

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 18^{ΗΣ} ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2003

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Νικολάου Κονομῆ, *Από τὴν ἱστορία τῆς Λατινικῆς Γλώσσας*, ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Βασιλείου Πετράκου.

Ἔχω τὴν τιμὴ νὰ παρουσιάσω τὸ βιβλίο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Νικολάου Κονομῆ, *Από τὴν ἱστορία τῆς Λατινικῆς Γλώσσας*, σὲ τέταρτη ἔκδοση, ποὺ κυκλοφόρησε ὁ Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὠφελίμων Βιβλίων τὸ 2003.

Ἐκεῖνος ποὺ διεξέρχεται τὸ βιβλίο μὲ προσοχὴ ἀνακαλύπτει, ὅτι ὁ τίτλος εἶναι ἀπατηλός, γιατί αὐτὸ ἀποτελεῖ σύντομη πλήρη ἱστορία τῆς λατινικῆς γλώσσας, ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς κείμενα ἕως τὴν Ἀναγέννηση.

Ἡ ἱστορία τῆς συντάξεώς του εἶναι μακρὰ καὶ διδακτικὴ. Ἡ πρώτη του μορφή, τοῦ 1965, ἦταν ἓνα πολυγραφημένο φυλλάδιο μικροῦ σχήματος, 35 σελίδων, γιὰ χρῆση ἀπὸ τοὺς φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων. Τὸ 1980 οἱ σελίδες ἔγιναν 80 χάριν τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ τὸ 1993 ἔγιναν 267. Ἡ ἔκδοση ποὺ σᾶς παρουσιάζω, ἡ τετάρτη του 2003, ἐκτείνεται σὲ 330 σελίδες καὶ εἶναι ἐντελῶς διάφορη ἀπὸ τὶς τρεῖς προηγούμενες.

Ὅπως εἶναι φανερὸ ἀπὸ τὸν τίτλο του, τὸ βιβλίο εἶναι ἱστορικὸ καὶ γλωσσολογικόν. Δὲν ἀποτελεῖ πραγματεία γιὰ μιὰ περίοδο τῆς λατινικῆς γλώσσας οὔτε εἶναι γραμματικὴ. Διαλαμβάνει ὅμως περὶ ὅλων τῶν περιόδων τῆς λατινικῆς γλώσσας καὶ ἡ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικὸ θρῖσκονται σ' ὅλες τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου.

Μετὰ τὴ γενικὴ εἰσαγωγὴ περὶ τῆς λατινικῆς γλώσσας καὶ τοῦ χαρακτήρα τῆς, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, περὶ τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν, τῶν ἀπόψεών τους περὶ γλώσσας καὶ τῶν ἔργων τους καὶ στὴ συνέχεια γίνεται λόγος περὶ τῶν Ρωμαίων γραμματικῶν, κυρίως πολιτικῶν προσώπων,

καί τῶν ρυθμίσεων πού ἐπέφεραν στήν γραφόμενη λατινική. Ἀκολουθεῖ ἡ περιγραφή τοῦ βαθμιαίου σχηματισμοῦ τῆς γραμματικῆς καί τοῦ συντακτικοῦ, ὅπως ἐννοοῦμε σήμερα τοὺς κλάδους αὐτοὺς τῆς φιλολογίας. Ὅπως ὅμως διασαφηνίζει ὁ Νικ. Κονομῆς, τὰ γραμματικά ἔργα τῶν ἀρχαίων ἀφοροῦν μόνο τῇ γραπτῇ γλώσσᾳ, τῇ λογοτεχνικῇ. Οἱ τότε μελετητὲς ἀδιαφοροῦν ἐντελῶς γιὰ τὴν ὁμιλουμένη.

Μετὰ τὰ δύο εἰσαγωγικά μέρη, ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτο κεφάλαιο γιὰ τὶς Ἰταλιωτικὲς διαλέκτους/Γλώσσες στὶς ὁποῖες ἀνήκει ἡ Λατινική. Ὁ ὅρος *ιταλιώτης* στὸν Ἡρόδοτο, τὸν Θουκυδίδη καί τὸν Πολύβιο δηλώνει τοὺς Ἕλληνας τῆς Νοτίου Ἰταλίας ἢ γενικώτερα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἰταλιωτικὸς γιὰ τοὺς γλωσσολόγους σημαίνει τὶς γλώσσες τῆς Ἰταλιωτικῆς οἰκογένειας καί στενότερα τὴν ὀσχο-οὐμβρική γλωσσική οἰκογένεια.

Οἱ κυριώτερες ἀπὸ τὶς γλώσσες αὐτὲς εἶναι ἡ Φαλισκική, ἡ Ὀσκική, ἡ Οὐμβρική, ἡ Μεσσαπική, ἡ Βενετική, ἡ Ἐτρουσκική καί ἡ Σικελική. Ὅλες ἄσκησαν κάποιες ἐπιδράσεις στὴ Λατινική ἢ ὁποία ὅμως ἔχει ἀτομικότητα καί ξεχωρίζει καί ἀπὸ τὶς πλησιέστερες, ὅπως ἡ Ὀσκική καί ἡ Οὐμβρική. Τέλος, ἡ Λατινική γλώσσα (*lingua latina*) ἦταν μία ἀπὸ τὶς διαλέκτους πού μιλοῦσαν οἱ Λατίνοι, ὁμάδα συγγενικῶν φύλων πού κατοικοῦσαν στὸ Λάτιο, περιοχὴ στὴν Κεντρικὴ Ἰταλία, ὅπου ἀνάμεσα στὶς πόλεις κυριαρχοῦσε ἡ Ρώμη.

Τὸ δεῦτερο κεφάλαιο ἐπιγράφεται «Οἱ Πρόγονοι τῆς Λατινικῆς» καί ἀποτελεῖ περιγραφὴ καί ἀνάλυση τῶν ὁμοιοτήτων μεταξὺ τῆς Λατινικῆς καί ἄλλων γλωσσῶν, τῶν συνεχῶν δανείων τῆς μιᾶς γλώσσας ἀπὸ τὴν ἄλλη, τοὺς παράγοντες πού συντέλεσαν στοὺς δανεισμοὺς αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶναι λέξεις ἢ ἐκφράσεις πού γίνονται στερεότυπα. Εἶναι ἰδιωματικὲς φράσεις πού χαρακτηρίζονται ὡς *ξενισμοί*.

Τὸ τρίτο κεφάλαιο ἐπιγράφεται «Ἡ Λατινική καί οἱ συγγενεῖς γλώσσες» καί σ' αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς πραγματεύεται τὶς διαφορὲς τῆς Λατινικῆς ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες ἰταλικὲς γλώσσες, τὶς ὁμοιότητες, τὰ κοινὰ στοιχεῖα καί τὸ κοινὸ λεξιλόγιο. Τὴν ἐκθεσὴ του τεκμηριώνει μὲ ἐκτεταμένο παραλληλισμὸ λέξεων τῆς Λατινικῆς καί τῶν Κελτικῶν γλωσσῶν, ὅπως ἡ Ἱρλανδική. Ἐξετάζονται ἐπίσης καί οἱ κοινὲς μὲ τὴν Ἑλληνικὴ λέξεις, ὅπως οἶνος-vinum, ὠν-ovum καί ἀκόμη τὰ ὑπολείμματα ἢ ἔχνη τῆς Ἐτρουσκικῆς, πολλὲς λέξεις τῆς ὁποίας διατηρήθηκαν στὴ Λατινική, ὅπως τὰ τοπωνύμια Mantua, Ravenna, ὀνόματα ὅπως Cato, Cicero, Piso, Aulus, Spurius. Ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει διεξοδικὰ τὸ ζήτημα τῶν δανείων ἀπὸ τὴν Ἐτρουσκική καί συζητεῖ καί τὶς ἀντίθετες γνώμες σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ὀρισμένοι τύποι πού θεωροῦνται ἔτρουσκικοὶ

είναι έλληνικοί που μεταδόθηκαν στη Λατινική μέσω της Έτρουσκικής όπως λ.χ. οι θεωρούμενες έτρουσκικές λέξεις *hister-histrion-histriceus* προέρχονται από τις ελληνικές *ίστωρ-ιστορίων-ιστορικός*.

Η «ανάπτυξη της Λατινικής» επιγράφεται το τέταρτο κεφάλαιο όπου μεγάλη θέση έχουν οι επιγραφές, οι οποίες αποτελούν και τα αρχαιότερα κείμενά της. Οι επιγραφές αυτές παρουσιάζουν, συγκρινόμενες με τις επιγραφές της εποχής του Αυγούστου, μεγάλη αρχαιότητα και ενίοτε μεγάλη δυσκολία στην έρμηνειά τους. Με τη συστηματική εξέτασή τους ο Νικ. Κονομής δίνει σαφή εικόνα των φθογικών μεταβολών της γλώσσας που θα οδηγήσουν στην τελική διαμόρφωσή της, όπως εμφανίζεται ή Λατινική της λογοτεχνίας. Ιδιαίτερα επιμένει, και δικαίως, ο συγγραφέας στην επίδραση της Έλληνικής στη Λατινική και παραθέτει άφθονα παραδείγματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι πολλά επιφωνήματα των Ρωμαίων είναι εκλατινισμένα ελληνικά, όπως *εϋγε*, *παπαί*, *εϋοί*.

«Η όμιλουμένη Λατινική» *Sermo cotidianus* ή *familiaris*, είναι το θέμα του πέμπτου κεφαλαίου του βιβλίου. Αρχίζει με τη διαπίστωση ότι στη Λατινική, αντίθετα προς την Έλληνική που ξεκίνησε θριαμβευτικά με τα όμηρικά έπη, στη Λατινική λοιπόν μόλις στα μέσα του 3ου π. Χ. αιώνα άρχισε να δημιουργείται λογοτεχνία με μίμηση των ελληνικών έργων τα όποια είχαν ως πρότυπα οι Ρωμαίοι.

Η όμιλουμένη Λατινική άνιχνεύεται σε κείμενα όπως του Πλάτου, στο Σατυρικό του Πετρωνίου και κυρίως στις πολυάριθμες έπιστολές του Κικέρωνος ο όποιος χαρακτηρίζει το γλωσσικό του ύφος σ' αυτές ως *sermo cotidianus* (καθημερινός λόγος) και *plebeius sermo* (λόγος των κοινών ανθρώπων). Και άλλοι συγγραφείς παρέχουν άφθονο υλικό μελέτης και ακόμη οι λαϊκές επιγραφές που ονομάζουμε *χαράγματα*, (*graffiti*) στην Πομπηία και στο Ηράκλειον (*Herculaneum*) ή οι κατάδεσμοι, οι χαραγμένες δηλαδή σε φύλλα μολυβένια *κατάρες* (*defixiones*) που τοποθετούσαν κρυφά σε τάφους. Τα παραδείγματα που παραθέτει ο συγγραφέας για να περιγράψει την όμιλουμένη Λατινική είναι άφθονα και προέρχονται από όλα τα είδη του λόγου, όπως λ.χ. τα επιρρήματα, τα ύποκοριστικά, τα όμνημα. Και πάλι γίνεται παραλληλισμός των γλωσσικών φαινομένων με τα αντίστοιχα ελληνικά, πράγμα που βοηθεί στην καλύτερη κατανόηση της διαμόρφωσης της Λατινικής.

«Η ανάπτυξη των ρομανικών γλωσσών» είναι ο τίτλος του έκτου κεφαλαίου. Σ' αυτό περιγράφεται το θαυμαστό φαινόμενο της δημιουργίας των νεολατινικών γλωσσών από τη μεταγενέστερη μορφή της όμιλουμένης Λατινικής. Την όμιλουμένη ήδη τον 1ο π.Χ. αιώνα ο Κικέρων είχε χαρακτηρίσει

ὡς *vulgaris sermo*, δηλαδή «χυδαῖα λατινικά», ἐκφράση πού θά χρησιμοποιηθεῖ δεκάδες αἰῶνες μετὰ καί γιά τή νεοελληνική ὁμιλουμένη καί γραφομένη.

Στή μεταγενέστερη αὐτὴ λατινική, τὴν ὁποία ὁ Νικ. Κονομῆς σωστά νομίζει, ὅτι πρέπει νὰ ὀνομάσουμε «πρωτορομανική» δὲν γράφηκαν κείμενα σημαντικά, γιατί γραφόμενη Λατινικὴ ἦταν ἡ γλῶσσα τῆς λογοτεχνίας, ἡ ἐπίσημη, ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται ἕως σήμερα ἀπὸ τὴν καθολικὴ ἐκκλησία, τοὺς ἐπιγραφικοὺς στὸ *corpus* τοῦ Βερολίνου καί τοὺς φιλόλογους, κυρίως στὶς ἐκδόσεις ἀρχαίων συγγραφέων τῆς σειρᾶς τῆς Ὁξφόρδης καί τοῦ Οἴκου Teubner. Στὴν τελευταία αὐτὴ σειρά ὁ Νικ. Κονομῆς ἔχει ἐκδόσει δύο ἀπτικοὺς ρήτορες τοῦ κανόνα, τὸν Δεῖναρχο καί τὸν Λυκουργό, μὲ εἰσαγωγές, κριτικὰ ὑπομνήματα καί σχόλια, ὅλα στὴ *lingua latina*, τὴν κλασσικὴ λατινικὴ καί ὄχι στὴ *lingua latina rustica*, ὅπως χαρακτηρίστηκε ἐπὶ Καρλομάγνου τὸ 813 στὴ σύνοδο τῆς Tours, τὸ τότε νεολατινικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα. Τὸ ἰδίωμα αὐτὸ σὲ κάθε χώρα ἀναμειγνυόταν μὲ τὰ τοπικὰ ιδιώματα καί ἔτσι προέκυψαν οἱ λατινογενεῖς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Παρόμοια πορεία εἶχε καί ἡ Ἑλληνικὴ ἡ ὁποία στὸ διάβα τοῦ χρόνου ἐξελίχθηκε ἀπὸ τὴ μυκηναϊκὴ, τὴν κλασσικὴ, τὴν κοινὴ, τὴ βυζαντινὴ στὴ νεοελληνικὴ.

Ἡ ἀναδρομὴ πού κάνει ὁ Νικ. Κονομῆς στὴν πορεία τῆς δημιουργίας τῶν νέων γλωσσῶν εἶναι γοητευτικὴ. Πόσοι γνωρίζουν σήμερα, ὅτι τὸ δεύτερο συνθετικὸ τοῦ ὀνόματος τῶν πόλεων Manchester καί Lancaster εἶναι ἡ λατινικὴ λέξις *Castra*, ἡ τῆς λέξης *Lincoln* εἶναι ἡ λατινικὴ *colonia*;

«Ἡ κλασσικὴ λατινικὴ ποίηση» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου. Ἡ λατινικὴ ποίηση ἀρχίζει, συμβατικά, μετὰ τὸ 250 π.Χ., μὲ τὴ μετάφραση τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τὸν Λίβιο Ἀνδρόνικο. Μὲ ἀφετηρίαν τὸ ἔργο αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς περιγράφει παραστατικὰ τὴν μακρὰ προσπάθεια τῶν λογίων Ρωμαίων νὰ δημιουργήσουν καί νὰ ἐπιβάλουν γλωσσικοὺς καί ποιητικοὺς κανόνες. Ἔτσι μιὰ γλῶσσα μὲ περιορισμένο λεξιλόγιο στὴν ἀρχή, ἐξελίχθηκε καί ἀναπτύχθηκε καί ἀάλυψε τὶς ἀνάγκες καί τὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς λαοῦ πού ἔγινε κύριος τοῦ ἀρχαίου δυτικοῦ κόσμου. Στὴν ἐξέλιξη τῆς Λατινικῆς σημαντικὰ συνέβαλε ἡ ἐπίδραση τῆς Ἑλληνικῆς, φανερὴ καί ἔντονη στοὺς Ρωμαίους ποιητές, ὅπως ὁ Κάτουλλος, ὁ Ὀβίδιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Βιργίλιος. Ἡ ποίηση τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου συνετέλεσε ἀποφασιστικὰ στὴν τελικὴ διαμόρφωση τῆς λογοτεχνικῆς Λατινικῆς γλῶσσας.

Τὸ ἐπόμενο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, τὸ ὄγδοον «Ὁ λατινικὸς πεζὸς λόγος» συμπληρώνει τὰ ὅσα εἰπώθηκαν γιά τὴν ποίηση. Καί στὸν τομέα αὐτὸν ὁ

λατινικός πεζός λόγος αρχίζει με την μετάφραση από τον ποιητή Έννιο (239-169 π.Χ.) του έργου του Εϋημέρου από την Μεσσήνη *Τερά αναγραφή*.

Και στον πεζό λόγο ή πορεία ήταν όμοια με την ποίηση, δηλαδή προσπάθεια των λογίων για την καθαρότητα της γραπτής γλώσσας, απαλλαγμένης από τα λαϊκά στοιχεία της όμιλουμένης, όπως έγινε και στους Έλληνες την ίδια εποχή με τον αττικισμό, τη μίμηση δηλαδή της γλώσσας και του ύφους των αττικών συγγραφέων του 5ου και του 4ου π. Χ. αϊ.

Στή Λατινική λοιπόν, κυρίως με το έργο του Κικέρωνος και του Καίσαρος, καθιερώθηκε ή επίσημη μορφή της πεζογραφίας, στην οποία επιδιώχθηκε ή καθαρότητα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Κικέρων στους λόγους του χρησιμοποιεί ελάχιστες ελληνικές λέξεις, ενώ στις προς τον Αττικό επιστολές του, κείμενα ανεπίσημα, προσωπικά, χρησιμοποιεί εκατοντάδες.

Εξαιρετικά ενδιαφέροντα είναι ή έκθεση του Νικ. Κονομῆ, των προσπαθειών του Κικέρωνος να πλάσει λατινικούς όρους με τους οποίους θα απέδιδε ελληνικούς της φιλοσοφικής και της ρητορικής ορολογίας. Αναγκάστηκε λοιπόν πολλούς μονολεκτικούς ελληνικούς όρους να τους αποδώσει με περισσότερες λέξεις όπως τη μισανθρωπία με τον όρο *odium hominum* ή να ακολουθήσει τον ελληνικό τρόπο παραγωγής, όπως τη λέξη ποιότης που έπλασε ο Πλάτων από το ποῖος. Ο Κικέρων μιμήθηκε τον Πλάτωνα και έπλασε τη λέξη *qualitas* από το *qualis*, ή οποία στα γαλλικά έγινε *qualité* και αναλόγως στα αγγλικά και στα γερμανικά.

Το επόμενο κεφάλαιο του βιβλίου, το ένατο, επιγράφεται «Μεσαιωνικά λατινικά». Στο κεφάλαιο αυτό ο συγγραφέας εκθέτει τις μεταβολές στο τυπικό της όμιλουμένης γλώσσας, που επιβλήθηκαν από την πολιτική και κοινωνική κατάσταση της μεταγενέστερης αυτοκρατορίας. Ένώ ή γραπτή γλώσσα, της Εκκλησίας κυρίως, έμενε αμετάβλητη, στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της διοικήσεως και της γραφειοκρατίας, ακόμη και στη διοίκηση της εκκλησίας χρησιμοποιούνται νέοι όροι. Το ίδιο συνέβη και με τα επαγγέλματα. Εκεί όμως που διέπρεψαν οί Ρωμαῖοι είναι ή νομική επιστήμη. Τα κείμενα των νόμων και των διαταγμάτων που συγκεντρώθηκαν σε συλλογές, έγιναν πρότυπα για τα νομικά και τα κρατικά έγγραφα του μεσαίωνα. Το πολύπλοκο ύφος τους και ή ορολογία τους έγιναν παράδειγμα για μίμηση.

Παράλληλα δημιουργήθηκε και ή Βιβλική Λατινική, ή απόδοση δηλαδή στα Λατινικά των κειμένων των Γραφών. Απ' αυτήν γεννιέται ή χριστιανική λογοτεχνία, με άξονα το έργο του Αύγουστίνου. Και στη λογοτεχνία αυτή έχου-
με επικράτηση της κοινής Λατινικής, όπως ωρίτερα οί συγγραφείς της Καινής Διαθήκης χρησιμοποίησαν την ελληνιστική κοινή. Η μετάφραση της Βίβλου

ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἱερώνυμο (331-420), ἡ γνωστὴ Vulgata, δίνει στὴν Ἐκκλησίαν τὸ βασικὸ κείμενο ποὺ τῆς χρειάζοταν, μὲ πολλὲς ὅμως ἑλληνικὲς λέξεις, ἐκφράσεις καὶ συντάξεις.

Τὸ κεφάλαιο γιὰ τὰ μεσαιωνικὰ λατινικὰ ολοκληρώνεται μὲ τρία ἀκόμη μέρη: τῇ γραπτῇ λατινικῇ γλώσσᾳ τοῦ Μεσαίωνα, τὰ Λατινικὰ τῆς Ἀναγέννησης καὶ τὸν στίχο, δηλαδὴ τῇ στιχουργικῇ.

Ἐνῶ τὰ «γραμματειακὰ» καὶ τὰ νομικὰ λατινικὰ χρησιμοποιοῦνταν ἀπὸ τὴ διοίκηση, τὶς ἡγεμονικὲς αὐλὲς καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀμετάβλητα, τὰ λατινικὰ ὡς γλώσσα ἐπικοινωνίας δέχτηκαν τὴν ἐπίθεση τῶν οὐμανιστῶν οἱ ὁποῖοι τὴν ἐπανέφεραν στὴν Κικερωνεῖα καθαρότητα. Συγχρόνως ὅμως τὴ μετέβαλαν σὲ νεκρὴ γλώσσα ποὺ μεταχειρίζονταν μόνο οἱ πολὺ μορφωμένοι. Ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἡ Λατινικὴ ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἡ χρῆσις της, ὡς καθαρῶς ὁμιλουμένης, περιορίστηκε στὴν Ἐκκλησίαν καὶ σὲ λίγα παλιὰ ἱστορικὰ Πανεπιστήμια, ὅπου κατὰ τὶς τελετὲς ψάλλουν μελοποιημένους ᾠδὲς τοῦ Ὁρατίου.

Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ τὸ δέκατο κεφάλαιο «Ἡ ρωμαϊκὴ κληρονομία», καὶ μὲ ἓνα παράρτημα, μιὰ χρησιμώτατη συλλογὴ τῶν ἐν χρῇσει λατινικῶν συντομογραφιῶν καὶ μὲ τὸ εὐρετήριο συγγραφέων καὶ λέξεων.

Ἡ περιγραφή ποὺ ἔκανα τοῦ βιβλίου τοῦ Νικολάου Κονομῆ εἶναι συντομώτατη καὶ ἐλλιπὴς. Ὁ προῖδεασμένος ἀναγνώστης, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἀναγκαῖα γλωσσικὴ προπαιδεῖα, παρακολουθεῖ μὲ ἄνεση τὴ θαυμαστὴ περιπετειώδη πορεία τῆς Λατινικῆς γλώσσας, ἡ ὁποία ἀπὸ ἰδίωμα μιᾶς μικρῆς ομάδας ἀνθρώπων στὴν Ἰταλία ἀναπτύχθηκε, ἐξελίχθηκε καὶ ἔγινε γλώσσα μιᾶς αὐτοκρατορίας, ποὺ ἀπλωνόταν σ' ὁλόκληρη τὴν Εὐρώπῃ, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρική. Ἀντίθετα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν, ποὺ ἐμφανίζεται πλήρως μὲ τὸν Ὅμηρον, ἡ Λατινικὴ ἄρχισε νὰ σχηματίζεται πολὺ ἀργότερα καὶ αὐτὸν τὸν συστηματικὸ καὶ μεθοδικὸ σχηματισμὸ τὸν παρακολουθοῦμε στὸ βιβλίον τοῦ Νικολάου Κονομῆ. Συγχρόνως παρακολουθοῦμε καὶ τὶς ἱστορικὲς μεταβολὲς μιᾶς ἀπέραντης κοινωνίας, κυρίως τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως τὶς μέρες μας σχεδόν, μεταβολὲς ποὺ γίνονται αἰσθητὲς μέσα ἀπὸ τὴ γλώσσα.

Τὸ βιβλίον ποὺ σᾶς περιέγραψα εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγάπης πρὸς τοὺς φοιτητὲς γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ ἔγραψε ὁ Νικ. Κονομῆς, καὶ ἀγάπης γιὰ μιὰ γλώσσα ποὺ προσέφερε μοναδικὲς ὑπηρεσίες καὶ στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα. Θὰ ἄξιζε ὁ συγγραφέας του νὰ μᾶς δώσει ἓνα ἀνάλογο ἔργο γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν ὁποία, ὅπως γνωρίζουμε ἀγαπᾶ περισσότερο.